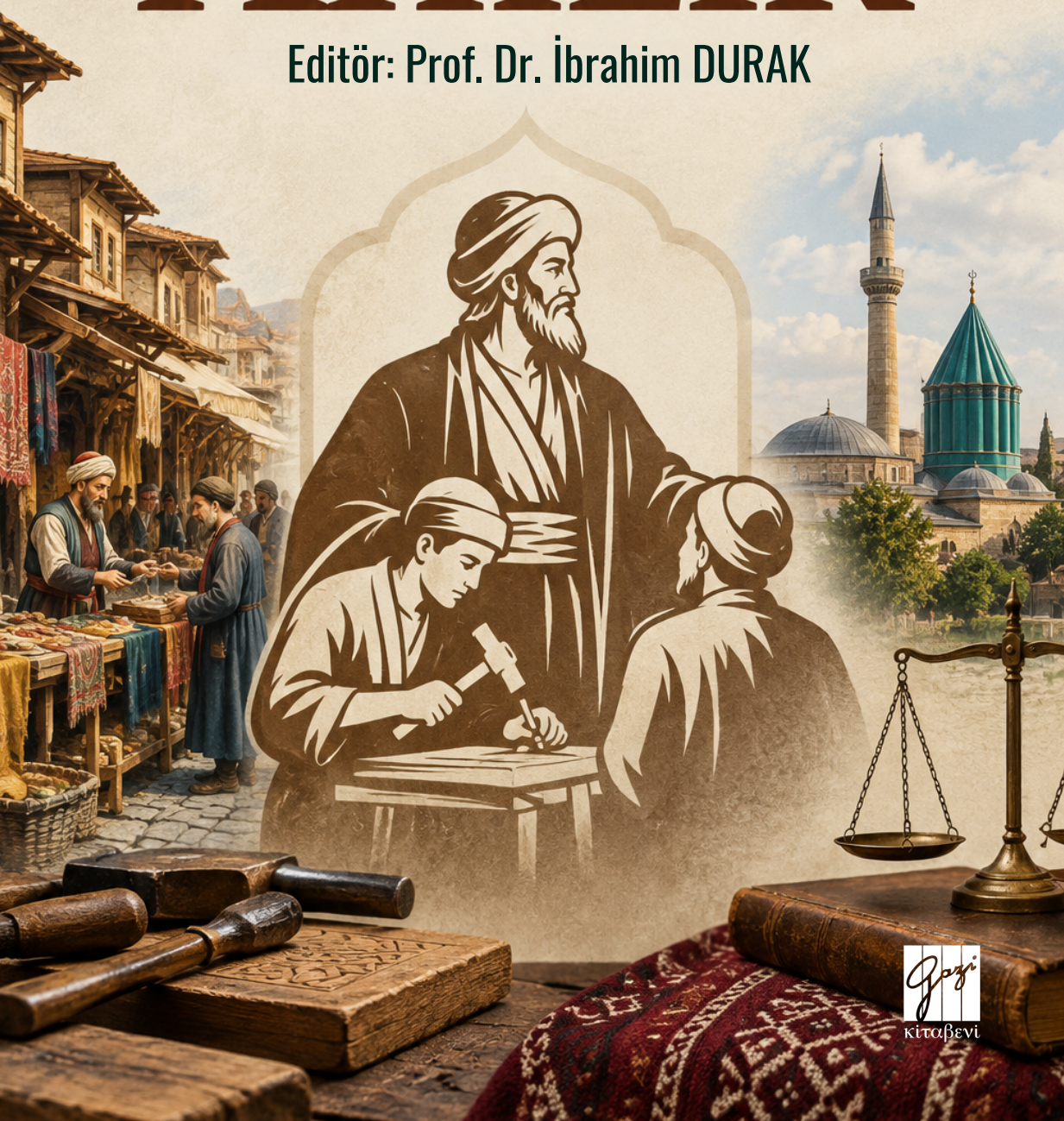
SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL BOYUTLARIYLA

AHİLİK

Editör: Prof. Dr. İbrahim DURAK

Gazi Kitabevi

SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL BOYUTLARIYLA AHİLİK

SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL BOYUTLARIYLA AHİLİK

Editör
Prof. Dr. İbrahim DURAK

Gazi Kitabevi

"En İyi Akademi, Bir Kitaplıktır."

SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL BOYUTLARIYLA AHİLİK

Editör:
Prof. Dr. İbrahim DURAK
ORCID: 0000-0003-4249-8823

© Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.

Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti'ne aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

ISBN • 978-625-5030-15-3

Baskı • Ekim, Ankara 2026

Dizgi/Mizanpaj • Gazi Kitabevi
Kapak Tasarım • Gazi Kitabevi

Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.
Yayıncı Sertifika No: 44884

Merkez
Bahçelievler Mah. 53. Sok. No: 29 Çankaya/ANKARA
0.312 223 77 73 - 0.312 223 77 17
0.544 225 37 38
0.312 215 14 50
www.gazikitabevi.com.tr
info@gazikitabevi.com.tr

Sosyal Medya
gazikitabevi
gazikitabevi
gazikitabevi

Saytek Dijital Matbaacılık Sanayi Ticaret Ltd. Şti
Sertifika No: 82296

Matbaa
İvedikosb Mahallesi 1518 Cadde No:107
Yenimahalle Ankara
0850 302 27 35

2. Bölüm
BACIYAN-I RUM (ANADOLU BACILARI)

İbrahim Durak

Giriş

Temelleri 13. yüzyılda Kırşehir'de Ahi Evran tarafından atılmış olan Ahilik Teşkilatı gerçekleştirdiği birçok ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetleriyle Anadolu'nun Türkleşmesine önemli katkılar sunmuştur. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde devlet, toplum ve insanı merkeze alarak ciddi bir kurumsal örgüt haline gelmiştir. Ahilik, bilim, sanat ve ahlak sentezinin özelinde tarihte bugüne kadar ulaşan çok derin izler ve kadim bir kültürel ve ahlaki miras bırakmıştır Ahilikte, ilime, sanata ve ahlaka önem verilmesinin yanı sıra kadının da sosyal ve ekonomik hayatta çok önemli bir yeri vardı. Bunun bir göstergesi olarak kadınlar tarafından, dünyanın ilk kadın teşkilatı olan "Bacıyan-ı Rum" teşkilatı yani "Anadolu Kadınlar Birliği" diğer bir adıyla "Anadolu Bacılar Teşkilatı" kurulmuştur. Ahi Teşkilatının bir kolu olan Anadolu Bacılar Teşkilatının kurucusu, Kirmani'nin kızı ve Ahi Evran'ın eşi Fatma Hatun idi. Ahi Evran, 1205'te yerleştiği Kayseri'de, Kirmani'nin kızı Fatma Hatun ile evlenmişti. Ahi Teşkilatının kurucusu Ahi Evran, eşi Fatma Hatun vasıtası ile de Anadolu Bacılar Teşkilatı'nı (Bacıyan-ı Rum) kurdu. Fatma Hatun halk arasında "Fatma Ana", "Kadıncık Ana", "Kadın Ana" diye de tanınmıştır. Ahi teşkilatı içerisinde kadın odaklı grubun adı Bacıyan-ı Rum olup, Ahi Evran'ın eşi Fatma Hatun'un da bu örgütün ilk yöneticisi olduğu kabul edilmiştir. Anadolu'da yüzyıllar boyunca önemli bir teşkilat olan Bacıyan-ı Rum geleneği usta çırak ilişkisi ile süreklilik göstermiştir. Anadolu'da Türkmen ailelerindeki kahraman hanımlar olarak ifade edilen Türk kadını her türlü fedakârlığı ile tarihin her döneminde vatanı ve milleti için çok çalışmıştır. Bacıyan-ı Rum kadın teşkilatı ekonomik üretiminin yanı sıra olası bir savaş ortamında silah bakım ve onarımı, iaşe temini, ulaşım gibi vazifeleri de üstlenmiştir. Kurtuluş Savaşı mücadelemizde Kastamonu'da Şerife Bacı, Erzurum'da Nene Hatun, Bursa'da Onbaşı Fatma bu geleneğin son temsilcileri olarak değerlendirilmelidir (Can,2020:74).

Kadınların toplumun ekonomik anlamda kalkınması ve gelişmesine olduğu kadar, ahlaki anlamda da gelişmesine katkı sağlayan bu yapılar, en az erkeklerin kurmuş olduğu Ahilik Teşkilatı kadar önemli ekonomik, sosyal ve kültürel etkinliklerde bulunmuştur (Köken ve Büken, 2018:114).

1. Ahilik Teşkilatı ve Anadolu'da Ahiliğin Ortaya Çıkışı

Ahi kelimesi Arapça "kardeşim" anlamına gelmektedir. Ayrıca kelimenin kökeninin, yiğitlik, kahramanlık ve cömertlik gibi anlamları olan Türkçe "Akı" kelimesinden geldiği de belirtilmektedir **(Bayram, 1991:131).** Orta Çağ başlarında Türkistan'da kurulduğunu kuvvetle tahmin ettiğimiz bu kurumun, aynı niteliklerde bir benzeri, başka hiçbir ulusta görülmez (Çağatay, 1988:490). Ahiliğin İslam'ın ilk asırlarında ortaya çıkan genç sanatkâr ve zanaatkârların bir araya gelmesiyle oluşmuş olan "fütüvvet" anlayışının bir devamı olduğuna dair görüşler de vardır. 13. yüzyılın başlarında Moğolların, Harzemşahlar Türk Devletine ve topraklarına yönelik yaptıkları saldırılar ve gerçekleştirdikleri insan kıyımı sonucunda, o zaman Türkistan ve Maveraünnehir'deki Türk şehirlerinde bulunan tüccar ve sanatkâr halkın büyük bir kısmı Anadolu'ya göç etmiştir. Anadolu' ya göç eden yeni sanatkâr ve tüccar Türkler' in, Türk olmayan Anadolu yerlisi tüccar ve sanatkârlar karşısında varlıklarını gösterebilmeleri, tutunabilmeleri, kendi aralarında dayanışma gerçekleştirip, sağlam ve standart mal üreterek satmalarıyla mümkün olabilirdi. Bunun için bir örgüt kurarak dayanışma içine girmeleri gerekiyordu (İrmiş, 1998:36). Bu durum ise iyi, sağlam, standart ve kaliteli mal üretip satmaları ile mümkündü. İşte bu zorunluluk dini-ahlaki kuralları zaten fütüvvetnamelerde mevcut olan bir esnaf ve sanatkârlar dayanışma ve kontrol örgütünün yani Ahilik Teşkilatının kurulması sonucunu doğurmuştur.

Anadolu'daki ahiliğin doğudaki bu Moğol saldırılarından ve bunun sebep olduğu Anadolu'ya Türk göçlerinin başlamasından hemen sonra kurulması ve daha önce fütüvvetin eskiden beri yaygın olduğu diğer İslam ülkelerinde daha önce bir örgütün veya benzerinin bulunmayışı bu görüşü kuvvetle desteklemektedir. Öte yandan, deri işçilerinin ve ahiliğin piri Ahi Evran'ın Anadolu'ya gelişi de bu sıralardadır. Ahi Ayrıca batıya göç eden bu Türkler arasına Mevlana Celaleddin Rumi, Hacı Bektaş Veli, Ahi Evran gibi gönül dostları bilge kişiler yer almaktadır. Bunlar Anadolu'da Türk dilinin, şiirinin, müziğinin, gelenek ve kültürünün korunması, şekillenmesi ve gelişmesinde büyük rol oynamışlardır (Çağatay, 1997:48-49).

Fütüvvet ise, İslamiyet'in etkisiyle aşiret hayatından yerleşik hayata geçiş sürecinde Arap toplumunda misafirperverlik, cömertlik, yiğitlik gibi anlamlara karşılık gelmektedir (Demirpolat ve Akça, 2004:356). İslam'ın yayılmasına paralel olarak Suriye, Irak, İran. Türkistan, Semerkant, Endülüs, Kuzey Afrika ve Mısır'da esnaf ve sanatkârlar arasında yaygın olduğu bilinmektedir. Türkler, İslamiyet'i kabul etmeleri ve Anadolu'ya yerleşmelerinden itibaren fütüvvet ülküsünü benimseyip kendilerine has yiğitlik, cömertlik ve kahramanlık vasıflarıyla süslemişlerdir. Bununla birlikte Ahiliğin temel belirleyicisi olan İslami-Tasavvufi düşünüş ve yaşayış her devirde ve bölgede geçerliliğini korumuştur (Kazıcı, 1988:540). Bütün prensiplerini dinin asıl kaynağından alan Ahiliğin nizamnamelerine fütüvvetnâme adı verilirdi. Ahiliğin esasları, ahlaki ve ticari kaideleri bu kitaplarda yazılı idi. Teşkilata girecek kimse ilk önce bu kitaplarda belirtilen dini ve ahlaki emirlere uymak zorunda idi. Fütüvvetnamelere göre, teşkilat mensuplarında bulunması gereken vasıflar vefa, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, ihvana nasihat, onları doğru yola sevketme, affedici olma ve tövbe idi. Şarap içme, zina, yalan, gıybet, hile gibi davranışlar ise meslekten atılmayı gerektiren sebeplerdi (Kazıcı, 1998:541). Aşıkpaşazade, meşhur Osmanlı Tarihi'nde Selçuklulardan Osmanlılara kadar Anadolu'da dört örgütlü grubun varlığından söz etmektedir. Bunlardan birincisi askerlerden önce fethedilecek bölgeye gidip insanların gönüllerini kazanmaya çalışan Abdalan-ı Rum (Anadolu Dervişleri), ikincisi savaş zamanında eli kılıç tutan Gaziyan-ı Rum (Anadolu Gazileri-Yiğitleri), Üçüncüsü de daha geniş kapsamlı sanattan eğitime, ticaretten savunmaya, şehirlerden köylere kadar örgütlenmiş Ahiyan-ı Rum (Anadolu Kardeşlik Teşkilatı) ve Ahiyan-ı Rum'un kadınlar kolu niteliğindeki Bacıyan-ı Rum'dur. (Aşıkpaşazade, 1949, Aktaran: Çubukçu, 2015:218). Türklerin yerleşik hayata geçmelerinde özellikle esnaf arasında bir örgütlenme biçimi olarak fütüvvet benimsenmiş ve "ahilik" olarak ortaya çıkmıştır (Göktürk, Yılmaz, 2004:429).

13. yüzyılda Anadolu'da kurumsallaşmaya başlayan Ahilik, İslam inancıyla Türk örf ve adetlerinin sentezi sonucu oluşan bir düşünce sistemidir (Ekinci,1989:22). Ahilik, Türklerin Anadolu'ya yerleşmesiyle birlikte 13. yüzyılda ortaya çıkan İslami ve ahlaki değerleri önceleyen bir meslek örgütlenmesidir. Ahilik teşkilatı, esnaf ve sanatkârların iş yaşamını düzenleyen bir sosyal oluşum olarak Anadolu ticari hayatı şekillendirmiştir. Felsefesini dini öğretiler, Türk örfü ve İslam ekonomisi ilkelerden alan ahilik teşkilatı, meslek erbabının yetişmesi ve uzmanlaşması yanında her meslek grubunun çalışma prensiplerini ve etik kurallarını da belirleyerek iktisadi

faaliyetlerin İslam'ın esaslarına uygun yapılmasını sağlamıştır (Yüce, 2021:87).

Ahilik teşkilat Türk geleneklerini İslam dininin öğretileri ile yoğurarak toplumsal yapıya uygun ve günün şartlarına cevap verebilir bir ekonomi pratiği oluşturmaya çalışmıştır. Ahilik düşünce sisteminde, insan sistemin merkezine konulmuş, her şey onun dünya ve öbür dünya mutluluğu için düzenlenmiştir. İnsanın bir bütün olarak ele alındığı bu anlayış, Ahiliğin eğitim faaliyetlerinin hâkim unsurunu oluşturmaktadır. Ahilikte insan-insan, insan-eşya, insan-tabiat ilişkilerinin ana ekseni, insanın dünya ve ahiret mutluluğuna göre düzenlenmiştir. Bu yaklaşım, Ahilerin dünya için ahiretini, ahiret için dünyasını terk etmeyen dengeli bir hayat anlayışı geliştirmelerini sağlamıştır (Şimşek, 2002:25). Ahilik felsefesine göre bütün insanlar, eşya, tabiat ve dünya, Allah'ın bütün insanlığa bahsettiği emanet konumundadır. Dolayısıyla emek gücünün, tüketicinin kısaca insanın ve tabiatın sömürülmemesi, aralarında adalet ve denge ilkeleri korunarak bireysel ve toplumsal refah ve huzurun sağlanması esastır (Durak ve Yücel, 2010:152).

Türk-İslam düşünce sistemini ekonomik hayata uyarlayan Ahilik Teşkilatı esnaf ve sanatkârların iş yaşamını düzenleyen standartları geliştirmiş, iktisadi hayata iyi ahlakın, doğruluğun, kardeşliğin, yardımseverliğin kısacası bütün güzel meziyetlerin birleştiği bir sosyo-ekonomik düzeni savunmuştur. Aslında bu düzen ahlaki esaslar üzerinde tesis edilen İslam ekonomisinin pratiğidir (Yüce, 2021 :87). Ahilik Selçuklular döneminde ortaya çıkan ve zaman içinde Anadolu'ya yayılan, Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve gelişiminde önemli katkılar sağlayan dini, ahlaki, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve eğitim amaçlı fonksiyonlar icra eden önemli bir kuruluştur. 13. yüzyıldan dan 19. yüzyıla kadar Anadolu başta olmak üzere Balkanlardan Kırım'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada hüküm sürmüş ekonomik, sosyal, kültürel bir kurum olan Ahilik (Akhism), işi kutsal, çalışmayı ibadet sayan, karşılıklı iş birliği ve sosyal dayanışmaya dayalı, kaliteyi ve müşteri hizmetlerini ilke edinmiş, mesleki gelişmeyi sürekli eğitimle pekiştiren bir ahlak anlayışını ifade eder (Tatlılıoğlu, 2012:73). Ahilik, aynı zamanda, Selçuklu döneminde kentleşmenin hız kazandığı bir zamanda ortaya çıkmış ve Anadolu şehirlerinde toplumsal düzeni sağlayan temel kurumlardan biri haline gelmiştir. Bu örgütlenme, ilk olarak Kayseri, Konya ve Kırşehir gibi önemli şehirlerde kurumsallaşmıştır (Şaldırdak, 2025:118).

Orta Asya Türk toplumları uzun zaman ağırlıklı olarak göçebe bir hayat sürmüş oldukları için iktisadi hayatlarını göçebelik kültürüne uygun olarak

oluşturmuşlar; hayvancılığa, halı-kilim üretim ve ticaretine ve sınırlı bir tarımsal üretime yönelmişlerdir. Türklerin Müslüman olmasından sonra farklı bölgelerde yerleşik hayata geçmeye başladıkları veya her iki hayatı birlikte sürdürdükleri görülmektedir. İslam sonrası en büyük Türk-İslam devletlerinden birini kuran Selçuklular, fethettikleri tüm bölgelerde yerleşik hayatı teşvik etmişler, ziraata, zanaata ve ticarete önem vermişlerdir. Zaten ilk birkaç asır içerisinde Isfahan, Şiraz, Bağdat, Basra, Şam gibi önemli ilim ve ticaret şehirlerini de kendi devlet sınırları içerisine alan Selçuklular buralarda sağlıklı ticari sistemler kurmak için de çabalamışlardır. Türklerin sistem kurma ve güçlü bir devlet otoritesi içerisinde hayat sürme anlayışlarına İslam ayrı bir maya katmış ve zamanla manevi yönü de ağır basan ilmi, ticari, iktisadi anlayışlar gelişmiştir (Birışık,2021 :2). Eski Pers (İran) kültürünü tanıdıktan sonra Anadolu'nun fethi sonrasında bir zaman dünyanın diğer bir süper gücü olan Bizans İmparatorluğu'nun iktisadi hayata dair yapıp ettiklerini de öğrenen Selçuklular daha gelişmiş zanaat, üretim, ticaret ve iktisat sistemi kurma çabası içerisine girmişler, egemenlikleri altındaki bölgelerde bu işleri yapanların devlet koruması altında iş yapması için çaba harcamışlardır (Arslan, 2015: 250). Bu bakımdan Ahilik teşkilatının Selçuklular döneminde ortaya çıkması tesadüf değildir.

Abbasi Devleti'nin Moğol işgaline uğradığı, parçalanma ve dağılma sürecine girdiği dönemde, Büyük Selçuklular Devleti ve Anadolu'da Selçuklu Devleti'nin yanı sıra Anadolu'daki yeni oluşumlar çerçevesinde İslam'a ve Müslümanlara kapılarını açan bu yeni coğrafyada yasayan insanlar ile birlikte akın akın Orta Asya'dan, Horasan'dan, Iran, Irak, Mezopotamya ve Arabistan'dan bu yeni yurda gelen insanlar yerleşik kültürler ve kavimlerle barış içerisinde yaşamanın yollarını arama gereği duymuşlardır. İşte bu arayışa cevap yine tarihin bahsedilen safhalarından gelen hayata dair görüşlerden gelmiştir. Bunun sonucu olarak kurumsal ama sosyal-kültürel ve ahlaki-iktisadi anlamda ahilik teşkilatı ile karşılaşmaktayız.

Anadolu'da 13. yüzyılda kurulmuş olan Ahilik Teşkilatı gerçekleştirdiği birçok ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetleriyle Anadolu'nun Türkleşmesine çeşitli katkılar sunmuştur. Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde devlet, toplum ve insanı merkeze alarak ciddi bir kurumsal örgüt haline gelmiştir. Bilim, sanat ve ahlak sentezinin özelinde tarihte bu güne kadar ulaşan çok derin izler ve kadim bir kültürel ve ahlaki miras bırakmıştır **(**Köken ve Büken, 2018:114). Bilim, sanat ve ahlak sentezi kapsamında tarihten bu güne kadar ulaşan çok derin izler ve kadim bir kültürel ve ahlaki miras bırakmıştır.

2. Türk ve İslam Topmunda Üretimde Kadın

Tarih boyunca kurulan Türk devletlerinde kadınlar toplum hayatında olduğu gibi siyasi hayatta da önemli roller üstlenmişlerdir. Zaman ve mekana bağlı olarak bulundukları coğrafyada farklı kültürler ve inanmış oldukları dinlerin de etkisiyle kurmuş oldukları çeşitli devletlerde kadınların rollerinde de birtakım değişikler yaşandığı görülmektedir. Her şeyden önce Türklerde kadın bir eştir ve annedir. Kadın, aile adı verilen toplumun en küçük birimini oluşturan müesseseyi kuran iki taraftan biridir. Toplumun en küçük parçası olan aile, kadın ve erkekten meydana gelmektedir. Türk toplumunda aile meşru bir zemin içerisinde oluşturulmaktadır ve ailenin önemli bir yeri vardır. Toplumun mutluluğu, onu meydana getiren ailelerin mutluluğuna bağlıdır. Bu mutluluğun oluşmasında ise annenin rolü büyüktür. Çocuk dünyaya getirme, onu besleyip büyütme, ona ilk eğitimi verme görevi anneye aittir (Gündüz, 2012:130). Türk kadını tarihin her döneminde, toplumsal hayatta ön planda yer almıştır. Türk Devletleri aile unsuru temelli üzerine inşa edilmiştir. Bu nedenle Türk geleneğinde aile kurumu devleti oluşturan temel unsurların başında yer almıştır. Aileyi bir arada tutan esas unsur ise kadın olduğu kabulünden hareketle Türk Toplumunda kadının her zaman mümtaz bir yeri olmuş ve sosyal hayata aktif rol almıştır. Bu bağlamda, Türk hukuk ve toplum hayatında kadınların önemi başta iktisadi ve sosyal olmak üzere pek çok alanda öne çıkmıştır. Türk tarihinde kadına atfedilen değer, kadınların sosyal, ekonomik, siyasi, askeri vb. alanlarda etkin rol almasına yardımcı olan Bacıyan-ı Rum Teşkilatı ile somut zemine oturmuştur (Yüce ve Keleş, 2021: 268).

Türk ve İslam tarihi içerisinde meydana gelen siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerin hemen hemen her safhasında kadınlarımızın büyük bir katkısı olduğu aşikârdır. Türk tarihinde, var olduğu konum itibarıyla kadınlarımıza her zaman büyük sorumluluklar ve görevler yüklenmiştir. Binlerce yıllık tarihi geleneğimiz ve tecrübemiz göz önünde bulundurulduğunda ise kadınlarımızın ortaya koyduğu değerler, medeniyetimizi inşa eden unsurların başında gelmektedir. İslamiyet öncesi Türk tarihinde kadınlarımızın ürettiği değerler, İslami dönem ile birlikte daha da gelişerek ve ulvileşerek devam etmiştir. Bilhassa Kur'an-ı Kerim'in kadınlara verdiği değer ile birlikte Hz. Peygamber'in söz ve eylemlerinde kadınlar önemli bir yere sahip olmuştur. İslam tarihinin ilk dönemlerinden itibaren kadınlar, hem siyasi hem sosyal hem de ekonomik alanlarda söz sahibi olarak ön plana çıkmışlardır. Müslüman kadınların Kur'an ve Hz. Peygamber'in uygulaması ile birlikte geliştirdikleri sosyal etkinlik, zamanla daha da ilerleme kaydetmiştir.

Özellikle de tarihimizin Anadolu safhasında bu toprakları bize yurt kılan gelişmeler içerisinde en önemli katkı, kadınlarımız ve onların ürettikleri medeniyet inşa eden değerleri ile olmuştur. Bu hususta Selçuklular Dönemi'nde temeli atılan ve Osmanlı Dönemi'nde de varlığını muhtelif alanlarda sürdüren Bacıyan-ı Rum teşkilatı, insanlık tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir destansı hikaye olmuştur. Kadın kardeş anlamına gelen "bacı" kelimesi ile Anadolu anlamına gelen "Rum" sözcüğünden müteşekkil olan Bacıyan-ı Rum Türk ve İslam tarihinin medeniyet inşa eden en önemli dinamiklerinden biridir (Güner, 2021:66).

Eski Türklerde kadınlar, idari, askeri, toplumsal ve ekonomik olarak çeşitli rollere sahiptirler. Toplumsal olarak eski Türklerde kadınlar, aile içinde de saygı gören bir konumdaydı. Kadınlar, çocukların eğitiminden ailenin geçimine kadar birçok alanda aktif rol almışlardır. Hayvancılıkla uğraşan göçebe eski Türk kavimlerinde kadının, komşu tarım toplumlarına göre daha üstün statüde olduğunu tarihi süreç içerisinde müşahede etmekteyiz. Bu çerçevede, onların eğitim ve terbiye anlamında da en iyi şekilde yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu anlamda, eğitim ve terbiye hususlarında erkek çocukları gibi, kız çocuklarının eğitimine de büyük önem verilmiştir. Nitekim Eski Türk yaşamında kadının, ekonomik alanlarda son derece etkin rol oynamasının sebepleri arasında; yaşanılan zorlu coğrafyada kadının erkeğin hayat arkadaşı olduğu düşüncesiyle birlikte, hareketli yaşam tarzının bir gereği olarak, süt ürünlerinden dokuma ve halılara kadar birçok ürünü imal edenin kadın oluşudur. Bu yaşam tarzının doğal bir sonucu olarak, özellikle demir çağını takip eden göç süreci içerisinde, kadının toplumda önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Bu çerçevede Pazırık halısı üzerindeki kadın öğesi demir çağı ve büyük göçler devrinde kadının konumu ile ilgili ipuçları vermektedir. Nitekim yün veya diğer hayvan kıllarının iplik haline getirilmesinde kadın emeğinin olduğu düşünüldüğünde, bu anlamın nedeni açıkça görülmektedir. Özellikle halıcılık ve kilim dokuma, gündelik hayatta önemli bir yere sahip olan bir halk sanatı olarak icra edilmiştir. Bu yüzden diğer birçok sanat kolunun aksine, devlet desteğine ihtiyaç duyulmaksızın varlığını sürdürebilen bir meslek kolu olarak, daha çok bir kadın mesleği olarak varlığını sürdürmüştür (Eroğlu, 2016:446).

Türklerin İslamiyet'i kabulünden önceki dönemlerde kadın ve erkek, sosyal, siyasal hayatın içinde birlikte yer almışlardır. Türk kadını ata binmede, ok, yay, kılıç kullanmada, avlanmada erkeği gibi ustaca eğitilmiş, eşinin yokluğunda çocuklarını, obasını korumak, yaşatmak görevini üstlenmiştir. Erkeğin yaptığı hemen hemen her işte var olan Türk kadını, analık özeliği ile de hayatın merkezinde bulunmuş, ahlakı ve erdemi ile birlikte toplum

içerisinde saygın bir yere sahip olmuştur. Türkler için doğacak çocuğun kız ya da erkek olması hiçbir zaman sorun olmamış, kız çocuk sahibi olmak için dualar etmişlerdir (Özkul, 2019:102).

Ünlü Faslı seyyah İbn Batuta (1304-1369), gezdiği Türk illerinde hatunların nüfuzlarından, bey ve sultanlardan gördükleri hürmetten sitayişle (övgü) bahseder. O, Türkler arasında kadınların erkeklerden çok değer gördüğünü, Türk kadınlarının erkeklerden kaçmadıklarını, sosyal ve ekonomik hayatın içinde olduğunu belirtmektedir **(Döğüş,** 2015:134).

Peygamberimiz dönemine bakıldığında ise, Peygamberimizin ilk eşi Hz. Hatice'nin ticaretle uğraştığı ve Mekke'nin en zengin tacirlerinden biri olduğu bilinmektedir. Mekke'de ticaret amacıyla dışarı gönderilen kervanlarda malları olan başka kadınların da bulunduğu anlaşılmaktadır. Peygamberimiz döneminde kadınların, çalışma hayatında, özellikle özel beceri gerektiren el işlerinde de aktif olarak çalıştıkları görülmektedir. Mesela, peygamberimizin eşlerinden olan Hz. Zeynep'in deri işlemesi yanında, yine eşlerinden biri olan Hz. Esma'nın de aynı beceriye sahip olduğu kaydedilmektedir (Yörük Karakılıç, 2021:283).

Hz. Peygamber döneminde kadının çalışma hayatındaki yerini ve sahip oldukları başlıca meslekleri aşağıdaki biçimde belirtebiliriz (Acarlıoğlu, 2019:217-229):

a. Ticaret: İslam'ın geldiği dönemde bazı kadınların ticaretle iştigal ettikleri görülür. Bunlar arasında en bilineni Hz. Peygamber'in ilk eşleri Hz. Hatice'dir. Medine pazarında alış-veriş yapmak için bulunanların yanında ticaret yapma maksadıyla gelen kadınlar da bulunmaktaydı. Hz. Peygamber döneminde Medine'de aktarlık (güzel koku satıcılığı) yaparak geçimini temin etmeye çalışan kadınlar da bulunmaktaydı.

b. Terzilik: Kadınların yürüttükleri mesleklerin başında gerek kendi ailesinin ihtiyaçları için gerekse de başkalarının taleplerini karşılamak için olsun terzilik gelmektedir. Bu konuda onların erkeklerden daha başarılı oldukları görülür. Hz. Peygamber döneminde kadınlar evcil hayvan derilerinin yanında vahşi hayvanların derilerinden de aile bireyleri için elbise dikerlerdi. Bu dönemde derinin sadece elbise yapımında değil, ayakkabı, mest (hafif ve yumuşak bir ayakkabı türü) , sergi, yatak, minder, yastık yüzü, matara vb. birçok eşya yapımında kullanıldığı görülmektedir. Aynı zamanda ip eğirirler, elde ettikleri iple kumaş dokuyarak elbise dikerlerdi.

c. Dericilik: Bu dönemde döneminde kadınların faaliyet gösterdikleri alanlardan bir tanesi de deri tabaklama ve deriden elbise veya ev eşyası yapımı idi. Tabaklanan derilerin kullanım alanı çok genişti. Deri, elbise olarak

kullanıldığı gibi ev eşyası hatta mutfak eşyası olarak da kullanılabiliyordu. Böyle olunca gelinlerin çeyizlerinde deriden mamul eşyalar bulunmaktaydı. Çölde suyu uygun kaplarda muhafaza etmek çok önemliydi. İnsanlar seyahatleri sırasında deriden mamul su kırbaları kullanırlardı.

d. Dokumacılık: İslam'ın geldiği dönemde ekonominin dayandığı ana sektörlerden bir tanesi de mensucat diye de ifade edilen dokumacılıktı. Arap Yarımadası'nın kuzey batısında ve güneyinde dokuma tezgahları bulunmaktaydı. Bu bölgelerde yaşayan kadınlar bu tezgahlarda kumaş imalatı yaparlardı. Bu dönem kadınlarının ip imalatı yaptıkları, bundan kumaş ve elbiseler ürettikleri anlaşılmaktadır.

e. Devlet işlerinde (Kamuda) çalışma: O dönemde kadınların resmi devlet işlerinde de çalıştıklarını görmekteyiz. Bilindiği üzere Adeviye Medine pazarında fiyat ve kalite kontrolünü yaptığı gibi nizam ve intizamı sağlamaktaydı. Yine Hz. Peygamber tarafından Medine'de muhtesip (çarşı ve pazarı denetleyen kişi) olarak görevlendirilen Semra bint Nüheyk pazarları dolaşıp dini kurallar çerçevesinde insanları ticaret ahlakına uygun davranmaya teşvik eder, bu şekilde hareket etmeyenleri uyarır, hile ve haksızlık yapanlara karşı elindeki kırbaçla caydırıcı tedbirler uygulardı.

f. Sağlıkla İlgili Mesleklerde Çalışma: Toplumda kadınların ağırlıkta olduğu sahalardan bir tanesi de sağlık sektörüydü. Hz. Peygamber döneminde kadınların yürüttükleri işlerden bir diğeri ise hemşirelikti. Tabiplerin çoğunluğu erkek iken hemşireliği ve ebeliği kadınlar yapmaktaydı. Kadınlar hemşireliği bir aile büyüğünden veya bir yakınlarından öğrenmekteydiler. Toplumda tabiplikten anlayan, çeşitli bitkilerden ilaçlar yapan kadınlar da bulunmaktaydı. Sağlık alanında kadınların yürüttükleri diğer bir meslek ise ebelik idi. O dönemde hemşirelik ve ebelik ile ilgili herhangi bir okul olmadığından folklorik olarak bir bilenden işi öğrenen ve genellikle yaşı belirli bir seviyeye gelmiş kadınlar ebeliği yapmaktaydılar.

g. Savaşlara Katılmaları ve Hemşirelik Yapmaları: Hz. Peygamber döneminde kadınlar savaşlarda da yararlılık gösteriyorlardı. Genel olarak geri hizmetler olarak nitelendirebileceğimiz, yaralı tedavi etme, su taşıma gibi işleri ifa ediyorlardı. Buna karşılık, bizzat savaşa katıldıkları anlar da olmuştur.

h. Sütanneliği ve Çocuk Bakıcılığı: Hz. Peygamber döneminde toplumda kadınların yaptıkları işlerden bir tanesi de İslamiyet öncesi döneminde olduğu gibi sütannelik ve dadılıktı. Sütannelik ile dadılığı genellikle aynı kadın üstlenmekteydi. Toplumun büyük kısmının ise sütanne tutmak için imkanı olmadığından çocuğunu kendisi emzirir, bakımını da

kendisi yapardı. Gerek şehirlerde gerekse de çölde sütannelik ve dadılık yapan kadınların diğer meslek gruplarında olduğu gibi toplumun alt tabakalarından oldukları görülmektedir. Hz. Peygamber döneminde sütanneliği bir kazanç yolu olarak kabul eden kadınlar bulunmaktaydı. Bu kadınlara çocuğun ailesi tarafından adet ve geleneklere göre belirli bir ücret verilmekteydi. Sütannelere emekleri neticesinde verilen ücret daha çok hediye olarak isimlendirilmektedir. Dolayısıyla bunun standartlaşmış bir miktarı bulunmamaktadır.

ı. Kuaförlük: Mizaç itibariyle süslenmeye ve kişisel bakımlarına daha fazla önem veren kadınların bu ihtiyaçlarını karşılamak için toplumda bu işi yapan kadınlar bulunmaktaydı. Bunlar kadınların saçlarının taranmasından tutun, şartların el verdiği ölçüde makyajlarının yapılmasına kadar birçok işi yapmaktaydılar. Bunların verdiği hizmetler arasında saçların yıkanması, şekillendirilmesi, yüzün tüylerinin alınması, kaşlara şekil verdirilmesi ve dişlerin arasının yontulması gibi işlemler gelmekteydi. Kuaförlerin fonksiyonlarını en iyi yerine getirdikleri yer tabi ki düğünlerdi.

j. Oyunculuk ve Müzisyenlik: Hz. Peygamber döneminde kadınların ifa ettikleri mesleklerden bir diğeri de oyunculuk ve müzisyenliktir. Bu kadınlar mesleklerini sünnet veya nikahlar için tertip edilmiş düğünlerin yanında çeşitli vesilelerle düzenlenmiş kutlamalarda icra ederlerdi. Eğlence hayatının önemli yüzleri olan bu kadınlar genellikle kapalı mekanlarda ve sadece kadınlara karşı hünerlerini gösterirlerdi.

Hz. Peygamber döneminde kadınlar çoğu zihinlerdeki algının tersine hayatın içinde ve hayatın önemli bir parçası olarak topluma gerek iş hayatında gerekse de sosyal hayatta büyük katkıda bulunmuşlardır. Kadınların yaptıkları işler ve meslekler incelendiğinde onların fıtratlarına uygun olarak terzilik, dokuma, gerek barış gerekse de savaş durumlarında hemşirelik, ebelik, sütanneliği ve çocuk bakıcılığı ve kadınların yine en çok ilgi duydukları alan olan kuaförlük sahalarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Bu dönemde özgürlükler açısından birçok kadının farklı tür meslekleri icra ettikleri görülmektedir.

3. Bacıyan-ı Rum Teşkilatı

Temelleri 13. yüzyılda Kırşehir'de atılmış olan Ahilikte, ilime, sanata ve ahlaka önem verilmesinin yanı sıra kadının da sosyal ve ekonomik hayatta çok önemli bir yeri vardı. Bacıyan-ı Rum'dan bahsedilen bilinen ilk eser Aşık Paşazade'nin (1484) Tevarih-i Ali Osman isimli eseridir. Oradaki ifadeler şöyledir: Ve hem bu Rum'a (Anadolu) gelen dört taife vardır. Biri Gaziyan-ı

Rum (Anadolu Gazileri), biri Ahiyan-ı Rum (Anadolu Ahileri), biri Abdalan-ı Rum (Anadolu Dervişleri)) ve biri de Bacıyan-ı Rum'dur (Çavuş, 2023:60). Bunun bir göstergesi olarak kadınlar tarafından, dünyanın ilk kadın teşkilatı olan "Bacıyan-ı Rum" teşkilatı yani "Anadolu Kadınlar Birliği" kurulmuştur. 1071 Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'ya birçok Türk boyu göç etmeye başlar ve Anadolu'ya gelen bu göçler içerisinden zamanla Ahiyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum, Gaziyan-ı Rum ve Bacıyan-ı Rum adı altında zanaat ve tasavvufi düşünce dünyası merkezli teşkilatlar oluşturulmuştur. Ahilik, Anadolu'da Ahiyan-ı Rum ismi ile örgütlenirken, kadınlar da Ahiliğin kadınlar kolu olarak Bacıyan-ı Rum ismiyle örgütlenmişlerdir. Ahiyan-ı Rum ile Bacıyan-Rum'un amaçları açısından aralarında bir fark yoktur. Ancak Bacıyan-ı Rum'un bir kadın hareketi olmasından ötürü, kadınlara yönelik faaliyetlerde ön plana çıktığı bilinmektedir (Abay Alyüz, 2022:40). İlk göç dalgasıyla gelen Türkler Anadolu'yu "Rum ülkesi" olarak isimlendirmiş orada yaşayan kişilere de Rumi demişlerdir. Hz. Mevlana'ya Anadolulu Mevlana anlamını taşıyan "Rumi" denilmesi buna iyi bir örnektir. Ahi Teşkilatının bir kolu olan Ahi Bacılar Teşkilatının kurucusu, Kirmani'nin kızı ve Ahi Evran'ın eşi Fatma Hatun idi. İslam dininin Türkler arasında yayılmasında etkili olan Ahi Evran, Azerbaycan'ın Hoy kasabasında doğmuş, ilk eğitimini de burada almıştır. Daha sonra eğitimini Maveraünnehir ve Horasan gibi ilim merkezlerinde sürdürmüş, Bağdat'ta dönemin meşhur âlimlerinden Fahreddin Razi'de (ö.1210) fen ilimleri Hoca Ahmet Yesevi'nin (ö.1166) öğrencilerinden de tasavvuf dersleri almıştır. Ahi Evran, Asya'dan Anadolu'ya gelen ilk Türk düşünürlerinden biridir. Anadolu'nun Denizli, Kayseri ve Konya gibi şehirlerini gezerek insanlara İslam'ın güzel değerleri, iş, ticaret ve meslek ahlakı konularında öğütlerde bulunmuştur (Kızıler, 2015:412). Ahi Evran, 1205'te yerleştiği Kayseri'de, Kirmani'nin kızı Fatma Hatun ile evlenmişti. Ahi Evran, eşi Fatma Hanım ise Ahi Bacılar Teşkilatı'nı (Bacıyan-ı Rum) kurdu. Fatma Hatun halk arasında "Fatma Ana", "Kadıncık Ana", "Kadın Ana" diye de tanınmıştır ve sosyal tarihimizde "Bacıyan-ı Rum" adıyla anılan bu teşkilatlanma ile kadın gücünü iktisadi hayatımıza dahil etmiştir. Fatma Bacı, Bacıyan-ı Rum teşkilatının ilk kurulduğu yer olan Kayseri Külahduzlar Mahallesinde bacılarla birlikte örgü ve dokumacılık yapmıştır. Moğolların işgalinden ve buranın yakılıp yıkılmasından sonra esaretten kurtulan Fatma Bacı'nın, yerleştiği Kırşehir'de bu işleri maiyetindeki kadınlarla beraber devam ettirdiği ifade edilmektedir. Bacıların Kayseri'deki atölyelerinde kumaş, kilim ve halı dokudukları, Külahduzlar çarşısında dokuma ve örgü tezgahlarının bulunduğu ifade edilmektedir.

Çadırcılık, keçecilik, nakışçılık, örgücülük, ipek ve pamuk ipliği üretimi gibi pek çok alanda hizmet verdikleri bilinmektedir **(**Deveci, 2021:805).

Nitekim Kayseri'de olduğu gibi kadınların ürettiklerini sattıkları pazarlar oluşmuş ve bunlara bedestenlerde özel yer verilmiştir. Bu yerlere de "Kadınlar Pazarı" denmiştir (Özdamarlar, 2004:718). Bacıyan-ı Rum teşkilatı Türk kadının kültürel kodlarıyla uyum içinde olduğu için kısa zamanda Türk toplumu tarafından benimsenmiştir. Tarihsel süreç içinde incelendiğinde Türk kadınının dört önemli özelliğini görmek mümkündür.

Birincisi Türk kadını cengâverdir, obasını savunduğu gibi gerektiğinde savaş meydanında eri ile birlikte cenk etmekten kaçınmaz. Eski Türk toplumlarında kadınlar ev işleri yanında ata binmek, kılıç kuşanma ve güreş gibi ağır sporlar yapmak konusunda da maharetli oldukları bilinmektedir. Hatta yeri geldiğinde savaşlara katılmaktan da geri kalmazlardı. İkincisi Türk kadını devlet yönetimde söz sahibi olmuştur. Eski Türk Devletler yönetim geleneğinde, karar alma süresinde devletin başı hakanların yanında eşleri (hatun) de söz sahibi idiler. Mesela Göktürklerde, kağan ile hatun devlet işlerini birlikte yürütmüşlerdir. Son derece cesur hanım hükümdar olan Tomris (Saka Türklerinin ilk kadın hükümdarı), Türk mitolojisinde önemli yer almakta ve namı günümüz kadar gelmiş bulunmaktadır. Ayrıca Kurtuluş savaşında Türk kadının efsanevi mücadelesi Türk İstiklal tarihe altın harflerle geçmiştir. Üçüncüsü Türk toplumunda kadın ekonomide de söz sahibidir. Eski Türk toplumlarında kadın maharetle işlediği deri, kilim, yünlü mamuller ve hayvansal ürünler sayesinde obanın geçimini temin etmenin yanında bu ürünlere kattığı ruh ve sanatsal inceliklerle tarihi nam salmıştır. Böylece Türk kadını ev ekonomisinin can damarı, aile kavramının vazgeçilmez parçası haline gelmiştir. Dördüncüsü Türk kadının aile ocağının temel taşıdır. Türk toplumunda kadın, öneminde dolayı kutsal sayılan ailenin en önemli unsuru olmuştur. Türk kültüründe ailede iki mekan bulunmaktadır. Bunlar ailenin yaşadı ev ve evin merkezi olan ocaktır. Bu nedenle Türk örfünde ateş, baba ocağından getirerek yakan güveye, ocağı ise geline emanettir. Dolayısıyla Türkler kadın ile ocak arasında bir bağ kurmuştur. Yani ocağı söndürmeden devam ettiren kadındır. Birçok seyahatnamede sosyal hayata aktif olan Türk kadını, eşine bağlı ve iffetine sahip olduğu yönünde bilgiye rastlanmak mümkündür. İşte Ahilik pratiği bu hasiyetlere sahip Türk Kadını İslami değerlerle tanıştırarak Türk toplumundaki kadının işlevi İslam cihanşümulülüğü ile yoğrularak Türk –İslam sentezine hayat vermiştir. O nedenle Türk kadını bu anlayış içinde kimliğini bularak Türk toplumun temel taşlarından biri haline gelmiştir. Bacıyan-ı Rum Teşkilatı, bir taraftan ilim, tasavvuf, sanat ve ahlakı öncelerken, diğer taraftan da kadının çok yönlü

gelişmesine katkıda bulunarak onları ekonomik ve sosyal hayatta önemli bir yer edinmesini sağlamıştır (Yüce ve Keleş, 2021:270-271).

Kadınlar; örgü, halı-kilim ve kumaş dokumacılığı yaparken aynı zamanda okuma-yazma, silah kullanma, ata binme, misafir ağırlama gibi farklı alanlarda da eğitim alarak evinde, atölyesinde en iyi ip eğiren kadının eğirdiği ip pazara çıkabilirdi. Yani iyi iş çıkaran kişinin ipi pazarda müşteriye sunulurdu. Aksi halde eğirilen ipler düşük kalitede olursa pazara çıkarılmazdı. "İpliği pazara çıktı" deyiminin kökeni Bacıyan-ı Rum teşkilatının disiplin ve kalitesinden kaynaklanır. Dokumacılık ve örgü dışında Bacıyan-ı Rum üyelerine verilen eğitimlerden birisi de misafir ağırlamaktı (Can, 2020:74).

Anadolu'da yüzyıllar boyunca önemli bir teşkilat olan Bacıyan-ı Rum geleneği usta çırak ilişkisi ile süreklilik göstermiştir. Anadolu'da Türkmen ailelerindeki kahraman hanımlar olarak ifade edilen Türk kadını her türlü fedakarlığı ile tarihin her döneminde vatanı ve milleti için çok çalışmıştır. Bacıyan-ı Rum kadın teşkilatı olası bir savaş ortamında silah bakım ve onarımı, iaşe temini, ulaşım gibi vazifeleri üstlenmiştir. Kurtuluş Savaşı mücadelemizde Kastamonu'da Şerife Bacı, Erzurum'da Nene Hatun, Bursa'da Onbaşı Fatma, Gördesli Makbule, Tarsuslu Kara Fatma, İzmirli Ayşe, Erzurumlu Kara Fatma (Fatma Seher), Osmaniyeli Rahmiye Hatun, Antepli Yirik Fatma, İskeçeli Nezahet Onbaşı, Halide Onbaşı (Edip Adıvar), Kastamonulu Halime Çavuş (saçlarını kazıtarak erkek kılığına girmiştir-Halim Çavuş) vd. bu geleneğin son temsilcileri olarak değerlendirilmektedir (Can, 2020:75).

Bacıyan-ı Rum Teşkilatı, Bektaşilik anlayışından gelen erkeklerde "eline, beline, diline sahip ol" anlayışını, eş değer şekilde kadınlar için "eşine, aşına, işine sahip ol" şeklinde düzenlemişlerdir. Böylelikle kadınlar için özel bir alan ve anlayış geliştirmişlerdir. Bektaşi anlayışından gelen "Bir elmanın yarısı erkek ise diğer yarısı da kadındır" anlayışı ile çalışmalar yürütmüşlerdir (Döğüş, 2015:147).

Kooperatifleşmenin sosyal ve toplumsal anlamda en anlamlı etki yaratabileceği temel alanlardan biri de kadınların ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılandığı kadın kooperatifleridir. Kadın kooperatifleri, kadınların ihtiyaçları temelinde hizmet ve ürün geliştirmek üzere yerel kadın grupları tarafından oluşturulmaktadır. Teknik eğitim veya kadın odaklı eğitimler gibi kadınların kendilerine yönelik hizmetler, çocuk bakım hizmetleri gibi çocuklarına yönelik hizmetler ve sosyal alanlar, iş alanları ve güvenli alanların yetersizliği gibi kadınlara yönelik toplumsal olanaksızlıklar gibi nedenlerle kadınlar bu tip kooperatiflerde bir araya gelmektedir. Sonuç

olarak kadın kooperatifleri sosyal ve ekonomik faaliyetleri bir arada yürütmekte, bazıları kooperatif ve üyeleri için gelir sağlarken, bazılarında gelir, ortaklar ve toplumun yararına hizmet etmektedir. Dünyanın bilinen en eski kadın sivil toplum örgütü Bacıyan-ı Rum ile kadın kooperatifleri fonksiyonel ve ilkesel bakımdan birbirlerine oldukça benzemektedir. Fatma Bacı önderliğinde kurulan ve Ahiliğin kadın kolları olarak nitelendirebileceğimiz Bacıyan-ı Rum çatısı altındaki kadınlar; örgü, halı kilim ve kumaş dokumacılığı vb. zanaatları icra ederken aynı zamanda okuma yazma, silah kullanma, ata binme, misafir ağırlama gibi farklı alanlarda da eğitim almaktaydılar. Kadın ustalar mesleğe yeni başlayanları eğitmekte, dürüst ve mesleğin gereklerini bilen yeni ustalar yetiştirmekteydi. Anadolu Kadınları Birliği olarak da bilinen Bacıyan-ı Rum yetim, kimsesiz genç kadınları himayesine almış, onların eğitimlerinden ve ev bark sahibi olmalarından sorumlu olmuşlardır. Bunun dışında kimsesi kalmayan ihtiyar kadınların bakımı ve maddi sıkıntıda olanlara yardım etmek gibi birtakım sosyal hizmetlerde bulunmuşlardır. Dolayısıyla; amaç, fonksiyon ve ilkeleri göz önüne alındığında Bacıyan-ı Rum'un ilk kadın kooperatifi olduğunu da söylemek mümkündür. Ahilik sisteminde kooperatifçilik ilkelerine göre faaliyet gösteren bir diğer birim ise Esnaf Vakfı, Esnaf Sandığı ya da Esnaf Kesesi olarak da bilinen Orta Sandıklardır. Dönemin iktisadi hayatının düzenlenmesi, ekonomik faaliyetlerin devam ettirilebilmesi, esnaf ve sanatkarlar arasında dayanışmanın sağlanabilmesi ve esnafın ihtiyacı duyduğu nakdi desteğin karşılanabilmesi amacıyla kurulan Orta Sandıkları, günümüzde faaliyet gösteren esnaf ve sanatkarlar kredi ve kefalet kooperatiflerinin temellerini oluşturmaktadır. Finansal misyonunun yanı sıra bu sandığın sosyal faaliyetler için yapılan masrafları karşılamak, üyelerine hammadde temin etmek, esnafın karşılaştıkları mücbir sebepler nedeniyle yaşadığı olumsuzluklar karşısında zararını telafi etmek, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek, ölen üyelerin ailelerine destek olmak gibi birçok işlevi vardı. Aidatlar, mülk kiraları, sandıkta biriken paranın neması, bağışlar gibi gelir kalemleriyle varlığını sürdüren Orta Sandıklarının ana işlevi; zarar, maliyet karşılama ya da iş büyütme isteği nedeniyle nakde ihtiyaç duyan esnaf ve sanatkârların uygun şartlarda nakdi kaynak bulmalarını sağlamaktır. Bu yönüyle Orta Sandıkları, esnaf ve sanatkarlar kredi ve kefalet kooperatifleriyle aynılık göstermekle birlikte misyon ve ilkeleri bakımından birçok modern kooperatif tipine model gösterilebilecek işlevlere sahipti. Kooperatiflerin sahip olması gereken uluslararası kabul görmüş özellikleri ve ilkeleri ile Ahiliğin ilke ve özellikleri arasında yapılan karşılaştırmalar, Ahilik sisteminin

kooperatifçiliğin temelini oluşturduğu tezini doğrulamaktadır (Köksal, 2019:33).

4. Bacıyan-ı Rum'un Amacı ve Temel Fonksiyonları

Ahilik anlayışı çerçevesinde, Bacılar da meşgul oldukları sanatları, gelenek halinde sürdürmüşlerdir. Ahilik ve Bacılık oluşumlarında da tıpkı tasavvuf eğitiminde olduğu gibi ustadan el ve izin almak gerekmektedir. Üstattan el almadan onun rehberliğinde yol almadan bir sanatı icra etmeye başlamak caiz değildir ve kabul görmez. Bacılık sadece eğitim ve öğretim ocağı değildir, aynı zamanda bu ocakta mal üretmek ve topluma hizmet sunmak da bir o kadar önemlidir. Ayrıca bunun yol, yordam ve kaidesi içinde yapıldığı, Ahilikteki usta, kalfa, çırak ilişkisi bağlamındaki hiyerarşinin bacılar arasında da olduğu ön görülmektedir. Aynı zamanda bu teşkilatların içinde yer alanlara dini ve ahlaki bilgiler de kazandırılır ve bu konulara Ahilik de olduğu gibi Bacılık teşkilatında da titizlik gösterilmiştir (Deveci, 2021:804). Bacıyan-ı Rum Teşkilatının amacı ve konusu Ahilik Teşkilatı ile aynıdır. Tek fark Bacıyan-ı Rum'un faaliyetlerini kadınlar üzerinde yoğunlaştırmasıdır.

Bacıyan-ı Rum'un Ahilik Teşkilatın yerine getirdiği temel fonksiyonlara paralel olarak aşağıda sıralanan fonksiyonları da yerine getirmekte oldukları anlaşılmaktadır:

-Ticaret ve sanat alanındaki fonksiyonlar: Ticaret ve sanat ahlakının yerleşmesindeki önemli katkıları olmuştur.

-Örücülük ve dokumacılık fonksiyonlar: Örücülük ve dokumacılık sanat ve mesleğinin yerleşmesinde önemli katkıları olmuştur.

-Askeri alandaki fonksiyonları: Bacıların en önemli hizmetlerinden biri de Türkmen uluslarına dayanarak ortaya çıkan Osmanlı Devleti'nin kurulmasına yaptığı katkılardır. Zira İslam öncesi dönemde Türk kadınlarının ata binme ve ok atmada usta oldukları bilinmektedir (Döğer, 2015:145). Ayrıca erkeklerle beraber askeri alanda, özellikle MoğoL istilasında önemli katkıları olmuştur.

-Misafir ağırlama alanındaki fonksiyonları: Anadolu'ya göç ederek gelen kabileleri tekke ve zaviyelerde misafir ederek onların geldikleri yere uyum sağlamalarına ve yerleşmelerine ön ayak olmuşlardır.

-Dini-tasavvufi fonksiyonları: İslam dinini tebliğ etme ve tasavvufi geleneğin yaygınlaşması konusunda da görev almışlardır (Acar, 2009:58-60).

-Kadınlara iş bulma fonksiyonları: Vatani hizmet yapan şehit ve gazilerin eşleri, kızları, anneleri veya kız kardeşlerini pazar yerlerinde istihdam etmeleri veya ürettiklerin ürünleri satmalarını sağlamışlardır.

-Hayır hasenat işleri ile uğraşma fonksiyonları: Kimsesiz ve yetim kız çocuklarını himaye etmeleri, onların eğitim ve evlenmelerine yardımcı olmaları, kimsesiz yaşlı kadınların bakımı gibi sosyal hizmetleri yerine getirmiş olmalarıdır.

-Osmanlı Devleti'nin kurulusunda olduğu kadar Anadolu ve Balkanların İslamlaşması ve Türkleşmesinde önemli katkıları bulunan bu teşkilat toplum içinde güvenliği sağlama ve gerektiğinde kadın erkek silahlanarak vatan savunmasında bulunmuşlardır (Abay Akyüz, 2022:44-45).

Sonuç

Bilim, sanat ve ahlakın sentezini yapmayı temel felsefe haline getirmiş olan Ahilik Teşkilatı ve bu teşkilatın kadın kolu olan, Ahi Evran'ın karısı Fatma Bacı tarafından kurulan Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacılar Teşkilatı) toplumda kadın erkek ayrımı yapmadan alanında usta sanatkârlar yetiştirmiştir. Mesleki ve kültürel faaliyetlerini gerçekleştirirken ahlaki ilkelere bağlı kalmışlardır. Bu sayede Anadolu'nun bir kültür ve sanat merkezi haline gelmesine ciddi katkılar sağlamışlardır. Kadının tarihte maruz kaldığı olumsuz tutum ve davranışlar karşısında ezber bozan bir teşkilat olan Bacıyan-ı Rum, özellikle kurulduğu dönem olan 13. yüzyıl itibariyle kadına verilen değerin bir göstergesi olup, üretken bir kadının toplum ve tüm insanlık için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Günümüzde ise sosyal ve iş alanında kadınların maruz kaldıkları cinsiyetçi tutum ve davranışlar aslında geçmişten gelen kültürümüzle tamamen zıt düşmektedir. Bu açıdan daha müreffeh (refah düzeyi yüksek) bir millet olarak varlığımızı yükseltmek için, geçmişimizden aldığımız bilimsel, ahlaki ve sanatsal değerleri Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacılar Teşkilatı) özelinde tekrar gözden geçirmekte fayda olacaktır (Köken ve Büken, 2018:118). Selçuklu Döneminden Osmanlı Devrine kadar varlık gösteren "Bacıyan-ı Rum" Ahilerin bir kolu gibi görülmektedir. Çeşitli ayetlerde dünya işlerinde başarılı olmanın çalışmaya ve üretmeye bağlı olduğuna işaret edilmekte ve çalışıp kazanma konusunda kadın-erkek eşit şartlarda değerlendirilmektedir (Özkul, 2019:105). Ayrıca Bacıyan-ı Rum Teşkilatına İslamiyet öncesi Orta Asya'da var olan savaşçı Türk kadınının Anadolu'daki devamının katkısı da dikkat çekmektedir. Osmanlı'nın hâkim olduğu geniş coğrafyada çok sayıda Türk kadınının inceliğini, zarafetini, yardımsever ruhunu; şifahane, aşevi, zaviye, cami, mescit, medrese, çeşme

gibi yaptırdığı çok sayıda vakıf esere yansıtmıştır. Kadınlar yaptırdıkları bu eserlerle, içinde bulundukları toplumun hayatına, ekonomisine, kültür ve sanat hayatına da önemli katkılar sağlamışlardır. Türkiye Cumhuriyeti'nde ise kadın haklarının elde edilmesi sürecinin önemli dönüm noktası Kurtuluş Savaşı'dır. Savaşın kazanılmasında kadının önemi kesinlikle göz ardı edilemez. Türk kadını ülkesinin bağımsızlık mücadelesinde, erkeklerle birlikte yan yana, omuz omuza savaşmış, dernekler kurup örgütlenmiş, cephe için malzeme üretmiş, cephede savaşan erkeklere su ve mühimmat taşımış, yaralanan askerlerle hasta bakıcılık yapmış ve cephede düşmana karşı savaşarak, savaşın kazanılmasına katkılar sağlamışlardır. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, 21 Mart 1923 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) tarafından düzenlenen bir toplantıda Millî Mücadele'deki Türk kadınının emeğini şu sözlerle vurgulamıştır; "Dünyada hiçbir milletin kadını 'Ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi halâsa (kurtuluş) ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar himmet gösterdim' diyemez". (Özkul,2019:102-103). İş hayatında da aile hayatında da varlığını sürdürmekte olan kadınların üretimde ve sosyal hayatta daha etkin olmalarına, hem kültür, sosyal ve ekonomik alanlarda gelişmesine hem de kadınlar arasındaki yardımseverliğin ve konukseverliğin artmasına katkı sağlayan teşkilatlar içerisinde ki ilki Bacıyan-ı Rum teşkilatıdır (Özkul,2019:106).

Günümüzden yaklaşık 700 yıl önce kurulmuş, kadına verilen değer ile birlikte kadının toplumsal rolünün bir göstergesi olan Bacıyan-ı Rum teşkilatının kurulma motivasyonunun günümüzde değerlendirilmesi, Anadolu'da kadın olmak, kadına atfedilen değerler ve kadının toplumsal rollerini yeniden değerlendirmek açısından önemli görülmektedir (Köken ve Büken, 2018:114).

Kaynakça

Abay Alyüz, Sümeyye Beyza (2022), "Ahilik ve Bacıyan-I Rum İle Sosyal Hizmetin Temel Fonksiyonları Açısından Karşılaştırılması", Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi, Sayı 10, Mart

Acar, Gülsüm (2009), Tarikatlarda Kadının Konumuna Sosyolojik Bir Bakış (Mevlevilik ve Bektaşilik Açısından Bir Değerlendirme). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi

Acarlıoğlu, Ahmet (2019), "Hz. Peygamber (S. A. V.) Döneminde Kadının Çalışma Hayatındaki Yeri", Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 42

Arslan, Hüseyin (2015), " Ahilik Teşkilatı'nın Sosyo -İktisadi Yapısı ve Örneklik Değeri", Akademik Bakış Dergisi, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası, Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat –Kırgızistan

Aşıkpaşazade (1949), Tevarih-i Al-i Osman, İstanbul 1332, Aktaran: Çubukçu, Hatice (2015), "Baciyan-ı Rum ve Anadolu Tasavvufundaki Yeri", FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Sayı:5.

Bayram, Mikail (1991), Ahi Evran ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu, Damla Matbaacılık, Konya

Birışık, Abdulhamit (2021), "İki Nass Bir Kıyas Üzerinden Ahiliğin Amaç ve Mahiyeti", Uluslararası Ahilik Anlayışı ile Dokunuş Sempozyumu Tebliğler Kitabı, 27-28 Ekim, İstanbul

Can, Seda (2020), "Bacıyan-ı Rum (Anadolu Kadınlar Birliği)", Ahiname, Sayı:9

Çağatay, Neşet(1988), "Fütüvvetçilikle Ahiliğin Ayrıntıları", Belleten, Cilt:52, Sayı:203

Çağatay, Neşet (1997), Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, 2.Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara

Çalışkan, Yaşar M.Lütfi İkiz (1993) , Kültür ve Sanat Medeniyetimizde Ahilik, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 193, Gelenek-Görenek ve İnançlar Dizisi:15, Ankara

Çavuş, Cennet Ceren (2023), " Bacıyan-ı Rum: Savaşçı, Üretici ve Derviş Anadolu Kadınları", Türk Dünyasında Kadın Olmak, Araştırmalar, Bursa

Demirpolat, Aznavur, Gürsoy Akça (2004), "Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi Sayı:15

Deveci, Ümral (2021), "Dede Korkut'un Kırk İnce Belli Kızlarında Bacıyan-ı Rum Teşkilatında Sosyal Örgütlenmenin İzleri" DEUİFD Türk Kültürünü Mayalayanlar Özel Sayısı

Döğüş, Selahattin (2015), "Kadın Alplardan Bacıyan-ı Rum'a (Bacıyan-ı Rum Teşkilatı); Türklerde Kadının Siyasi ve Sosyal Mevkii", KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:12 Sayı:1.

Durak, İbrahim ve Atilla Yücel (2010), "Ahiliğin sosyo-ekonomik etkileri ve Günümüz Yansımaları", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.15, Sayı:2.

Ekinci, Yusuf (1989), Ahilik, Sistem Ofset, 2.Baskı, Ankara

Erdem Ekrem (2008), Ahilik, Ahlakla Kalitenin Buluştuğu Bir Esnaf Teşkilatlanma Modeli, Detay Yayıncılık, 3.B, Ankara

Eroğlu, Engin (2016), "Sosyo-Ekonomik Açıdan Eski Türklerde Kadının Konumu", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9 Sayı: 44

Göktürk, İsmail, Yılmaz Mehmet (2004), , "Hayatın Anlam Bilgisine Dair Günümüz Ahi Günümüz Ahi Kişiliği Üzerine Bir Deneme", I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, 12-13Ekim, Kırşehir

Gündüz, Ahmet, (2012), "Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi", The Journal of Academic Social Science Studies, Volume 5 Issue 5.

Güner, Umut (2021), "Medeniyet İnşa Eden Kadınlar: Bacıyan-ı Rum", Diyanet Aile Dergisi, Ekim, Sayı: 34

İrmiş, Ayşe (1988), "Bir Örgüt Kültürü Örneği Olarak Türk Milli Kültüründe Ahilik", Türk Yurdu, Cilt:18, Sayı: 126,

Kazıcı, Ziya (1988), , ‚Ahilik', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt:1

Kızıler, Hamdi, (2015), "Osmanlı Toplumunun Sosyal Dinamiklerinden Ahilik Kurumu", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2.

Köken, Arif Köken, Arif Nüket Örnek Büken (2018), "XIII. Yüzyılda Güçlü Bir Toplumun Gelişmesine Katkı Sunan Fatma Bacı ve Dünyanın İlk Kadın Örgütlerinden: Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacılar Teşkilatı)", Lokman Hekim Dergisi- Lokman Hekim Journal, Cilt:8, Sayı:2

Köksal, Erhan (2019) , "Ahilik ve Kooperatifçilik", Ahiname, Sayı:5

Özdamarlar, Kadir (2004), "Kahramanmaraş'ta Ahilik Teşkilatının Uzantıları", I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, Kırşehir

Özkul, Kifayet, (2019), " İslam Ekonomisinde Kadın ve Çalışma Hayatı" Uluslararası İslam Ekonomisi, Finansı ve Etik Kongresi, 27-28 Nisan 2019, İstanbul

Şaldırdak, Günseli Ayça (2025), "Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum: 13. Yüzyıl Anadolu'sunda Kadın Örgütlenmesi ve Sosyal Hizmetin Yerel Kökleri", Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi, Sayı:16.

Şimşek, Muhittin (2002), TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması, Ahilik, Hayat Yayınları: 134, Yönetim Dizisi:21, İstanbul

Tatlılıoğlu, Kasım (2012), "Ahilik Teşkilatında Anadolu Türk Kadınının Girişimciliğine Sosyal- Psikolojik Bir Yaklaşım", Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2, Cilt: 2, Sayı: 4.

Yörük Karakılıç, Nilüfer (2021), "Kadın Girişimciliğinin İslamiyet Perspektifinden Değerlendirilmesi", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 1.

Yüce, Mehmet (2021), "İslam Ekonomisinin Anadolu Yorumu: Ahilik Teşkilatı", İstanbul Ticaret Üniversitesi, Uluslararası "Ahilik Anlayışı ile Hayata Dokunuş Sempozyumu Tebliğler Kitabı, İstanbul

Yüce, Mehmet ve Dilşad Keleş (2021), "Kadının İktisadi Hayattaki Rolü: Ahi Teşkilatı Kapsamında Bacıyan-ı Rum Örneği", İstanbul Ticaret Üniversitesi, Uluslararası "Ahilik Anlayışı ile Hayata Dokunuş Sempozyumu Tebliğler Kitabı, İstanbul